

Materiały na konferencję

16-17 kwietnia 2015

Wdrożenie podstawy programowej
kształcenia ogólnego
w przedszkolach i szkołach

AKTYWNA
EDUKACJA

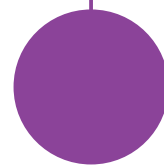
Szkoła, która uczestniczy Szkoła, która włącza

Materiały na konferencję 16–17 kwietnia 2015

Spis rzeczy

I. Wprowadzenie	7
II. Michał Tragarz <i>Partycypacja w szkole</i>	9
III. Paula Langerowicz i Jędrzej Witkowski <i>Jak wykorzystywać narzędzia internetowe do dyskusji o polityce?</i> . .	15
IV. Joanna Kostrzewa <i>TIK okiem wychowawcy</i>	19
V. Ewa Rutkowska <i>Dziewczynki i chłopcy w cyfrowej szkole</i>	23
VI. Krzysztof Jaworski <i>TIK w edukacji uczniów o specjalnych potrzebach edukacyjnych</i>	27
VII. Materiały edukacyjne w programie.	31

Wprowadzenie

I

Szanowni Państwo,

serdecznie witamy na kolejnej konferencji informacyjno-warsztatowej dla uczestników programu *Aktywna edukacja*. Cieszymy się, że zechcieli Państwo spotkać się z nami, żeby porozmawiać o takim wprowadzaniu technologii informacyjno-komunikacyjnych (TIK) do praktyki szkolnej, by TIK stały się rzeczywistą pomocą w wychowaniu, nauczaniu i uczeniu się, a nie tylko gadżetem albo – co gorsza – przeszkodą i stratą czasu.

Tematem przewodnim naszej konferencji jest demokracja w szkole i uczniowska partycypacja. To pojęcia, bez których nie obejdziemy się w naszej pracy, jeśli traktujemy szkołę jako rzeczywiste przygotowanie do życia w (dorosłym) świecie. Chcemy, żeby uczniowie potrafili działać jako obywatele: interesowali się sprawami publicznymi, dbali o równy udział wszystkich zainteresowanych w podejmowaniu decyzji, umieli się odnaleźć w strukturach demokratycznych. Te wszystkie kompetencje możemy kształtować już w szkole.

TIK mogą nam w tym pomóc. Usprawniają komunikowanie się całej szkolnej społeczności i konsultowanie z uczniami decyzji ich dotyczących. Ułatwiają merytoryczne i rzeczowe dyskusje o polityce. Wspierają w rozmowach z młodzieżą na trudne tematy. Wspomagają w wyrównywaniu szans i dbaniu o szkolną demokrację. W naszej broszurze pokazujemy na konkretnych przykładach, jak stosować TIK, aby realizować powyższe cele.

Życzymy owocnej konferencji.

Claudia Snochowska-Gonzalez
w imieniu zespołu *Aktywnej edukacji*

Partycypacja w szkole

Michał Tragarz

Partycypacja społeczna lub obywatelska opiera się na założeniu, że udział wszystkich zainteresowanych osób w działaniach na rzecz wspólnego dobra lub w podejmowaniu decyzji ich dotyczących przynosi najlepsze efekty i liczne korzyści dla osób zaangażowanych. Przejawy partycypacji to wszelkiego rodzaju działania oddolne, inicjowane przez samych obywateli, a nie władzę.

Partycypacja publiczna

Szczególną odmianą partycypacji jest partycypacja publiczna – a więc zakładająca włączenie obywateli w decydowanie o sposobach funkcjonowania instytucji publicznych. Konsultacje społeczne, spotkania otwarte, budżet obywatelski (lub partycypacyjny), rady młodzieżowe, rady seniorów – to sformułowania coraz częściej pojawiające się w mediach i w komunikatach urzędów gmin i miast w Polsce. Są to różne techniki partycypacji publicznej czyli współdecydowania przez osoby sprawujące władzę i obywateli. Partycypacja obywatelska coraz częściej wykorzystywana jest jako forma podejmowania decyzji na szczeblu lokalnym.

Partycypacja uczniowska

W tym tekście skupimy się na partycypacji uczniowskiej, czyli na włączaniu uczniów w proces podejmowania decyzji i wpływania na to, co dzieje się w szkole.

Przez włączanie uczniów w podejmowanie decyzji i współdecydowanie będziemy rozumieć wszelkie działania umożliwiające uczniom zdobycie kompletnej informacji, wyrażenie swojej opinii oraz – tam, gdzie to możliwe – udział w podejmowaniu decyzji

w odniesieniu do wszelkich spraw mających wpływ na funkcjonowanie uczniów w szkole.

Idea, w myśl której uczniowie, wychowankowie instytucji wspólnie ją współtworzą, nie jest niczym nowym. Na polskim gruncie jej wprowadzanie rozpoczęła jeszcze przed II wojną światową Janusz Korczak. Jednak wciąż w niewielu szkołach taka idea jest rzeczywiście realizowana. Istnieją wprawdzie tzw. szkoły demokratyczne, w których partycypacja uczniów jest ważnym narzędziem edukacji i wychowania, ale są one ciągle zjawiskiem niszowym i nienależącym do edukacji publicznej. Większość polskich uczniów nie ma zatem możliwości rzeczywistego udziału w życiu swojej szkoły.

Dlaczego warto?

Włączanie uczniów w decydowanie o szkolnych sprawach nie jest zadaniem łatwym, wymaga poświęcenia czasu i wysiłku oraz zaangażowania wielu osób, a w jego trakcie może pojawić się wiele nieoczekiwanych trudności. Dlaczego warto wzmacniać partycypację w szkole? Ponieważ demokratyzacja życia szkolnego to nie tylko idea. Stoją za nią konkretne korzyści – edukacyjno-wychowawcze, ale również odnoszące się do poprawy jakości życia w szkole.

Co zyskują:	
Uczniowie i uczennice	Dyrekcja i nauczyciele
Lepsze dostosowanie szkoły do swoich potrzeb i oczekiwań	Lepsza atmosfera i relacje pomiędzy uczniami a nauczycielami
Większa integracja i poprawa relacji pomiędzy uczniami	Realizacja zapisów podstawy programowej i kryteriów MEN ewaluacji szkół
Nauka praktycznych umiejętności pracy w grupie	Wsparcie w zarządzaniu szkołą
Rozwój postawy obywatelskiej, doświadczenie funkcjonowania w demokratycznej społeczności	Większe przywiązanie uczniów do szkoły i traktowanie jej jako wspólnego dobra (mniejszy wandalizm)
Poprawa pewności siebie i większa motywacja do działania	Poznanie potrzeb i opinii uczniów, lepszy kontakt z nimi
Nauka brania odpowiedzialności za swoje otoczenie	Stworzenie marki demokratycznej szkoły

Współdecydowanie w podstawie programowej

Jednym z argumentów za wzmacnianiem partycypacji uczniowskiej, istotnym dla dyrekcji i nauczycieli, może być konieczność realizacji zapisów podstawy programowej oraz kryteriów wyznaczonych przez MEN do ewaluacji pracy szkoły. Wiele z tych zapisów odnosi się bezpośrednio do aktywności partycypacyjnych i w praktyce nie jest realizowanych przez wiele szkół.

Zapisy z podstawy programowej Podstawa programowa gimnazjum

III. Współdziałanie w sprawach publicznych.

Uczeń/uczennica współpracuje z innymi – planuje, dzieli się zadaniami i wywiązuje się z nich.

IV. Znajomość zasad i procedur demokracji.

Uczeń/uczennica rozumie demokratyczne zasady i procedury i stosuje je w życiu szkoły oraz innych społeczności; rozpoznaje przypadki łamania norm demokratycznych i ocenia ich konsekwencje; wyraża znaczenie indywidualnej i zbiorowej aktywności obywateli.

2.3 *Uczeń/uczennica charakteryzuje życie szkolnej społeczności, w tym rolę samorządu uczniowskiego; wyjaśnia, na czym polega przestrzeganie praw ucznia.*

Podstawa programowa liceum, klasy II-III

III. Współdziałanie w sprawach publicznych.

Uczeń/uczennica współpracuje z innymi – planuje, dzieli się zadaniami i wywiązuje się z nich; sprawnie korzysta z procedur i możliwości, jakie stwarzają obywatelom/kom instytucje życia publicznego; zna i stosuje zasady samoorganizacji i samopomocy.

Zapisy z kryteriów MEN

Na poziomie D – a więc minimalnie akceptowanym – znajdują się m.in. następujące zapisy:

- w wyniku wspólnej refleksji ustala się i modyfikuje (w razie potrzeb) koncepcję pracy, która uwzględnia potrzeby rozwojowe uczniów, oczekiwania środowiska i specyfikę szkoły;
- koncepcja pracy szkoły lub placówki jest znana i akceptowana przez nauczycieli, uczniów i rodziców;
- uczniowie współpracują ze sobą w realizacji przedsięwzięć będących wynikiem samorządności uczniowskiej;
- w szkole stwarza się rodzicom warunki do wyrażania opinii o jej funkcjonowaniu;

a więc na poziomie minimalnym MEN wyraża konieczność organizowania przez szkołę przynajmniej konsultacji wśród uczniów i rodziców w zakresie sposobów pracy szkoły, jej strategii i rozwoju, a współdecydowania w zakresie aktywności samorządu uczniowskiego.

Na poziomie B, a więc na poziomie dobrym, znajdziemy o wiele mocniejsze zapisy związane ze współdecydowaniem:

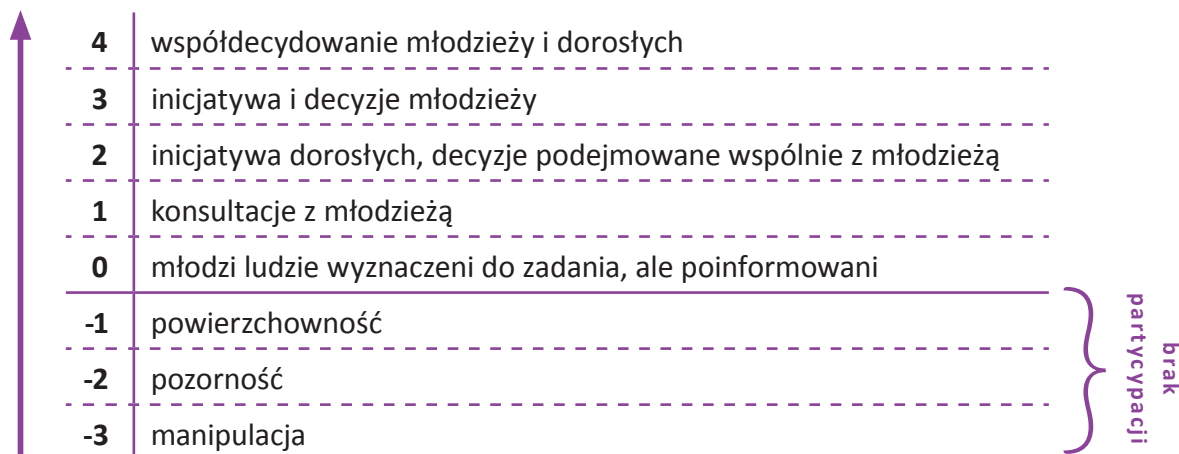
- rodzice współdziałają ze szkołą w realizacji koncepcji pracy szkoły;
- uczniowie współdziałają w realizacji koncepcji pracy szkoły;
- uczniowie są współautorami procesu uczenia się i biorą odpowiedzialność za własny rozwój;
- uczniowie inicjują i realizują różnorodne działania na rzecz własnego rozwoju, rozwoju szkoły, społeczności lokalnej, i angażują w nie innych;
- uczniowie mają wpływ na kształtowanie szkolnej rzeczywistości;
- uczniowie i rodzice mają wpływ na to, jakie wartości i normy obowiązują w szkole;
- nauczyciele i inni pracownicy szkoły mają wpływ na to, jakie wartości i normy obowiązują w szkole;
- w szkole realizowane są inicjatywy rodziców na rzecz rozwoju uczniów i szkoły;
- zarządzanie szkołą sprzyja udziałowi nauczycieli, uczniów, rodziców i innych pracowników w procesie decyzyjnym;

a zatem szkoła, która chce spełniać to kryterium, powinna zapewniać uczniom, nauczycielom i rodzicom możliwość współdecydowania w większości spraw – zarówno bezpośrednio związanych z uczeniem i nauczaniem, jak i z aktywnościami pozalekcyjnymi.

Jak zatem widać, dążenie do zwiększenia partycypacji uczniowskiej nie jest fanaberią, działaniem nadprogramowym lub wyrazem dobrej woli dyrekcji lub nauczycieli. Jej wdrożenie jest koniecznością, wymaganą przez autorów podstawy programowej i koncepcji ewaluacji szkół.

Od informowania do współdecydowania

Partycypacja jest zjawiskiem stopniowalnym. W zależności od poziomu jej zaawansowania różny jest stopień rzeczywistego otwarcia na młodych ludzi i ich poglądy. Różnice pomiędzy poszczególnymi

procesami partycypacyjnymi i ich stopniowalność bardzo dobrze obrazuje przedstawiona powyżej „drabina partycypacji młodzieży”, stworzona przez Rogera Harta¹.

Trzy pierwsze stopnie prezentowane na powyższym diagramie to w rzeczywistości przykłady braku partycypacji młodych ludzi, a więc poziomy „ujemne”. Pierwszy z nich polega na wykorzystaniu przez dorosłych młodych ludzi jako argumentu do podejmowanych przez siebie decyzji (np. powoływanie się przez dyrekcję na potrzeby lub dobro uczniów przy podejmowaniu decyzji, bez rzeczywistego zapytania ich o zdanie).

Drugi poziom to pozorność, a więc działania, które z pozoru wydają się włączające, ale w rzeczywistości młodym ludziom wyznacza się ściśle określoną rolę bez wytłumaczenia jej. To np. udział przedstawiciela samorządu uczniowskiego w zebraniu rady pedagogicznej bez dania mu prawa głosu lub zapoznania z omawianymi kwestiami. Innym przykładem mogą być sytuacje, w których o zdanie pytani są uczniowie „bezpieczni”, wybrani przez dyrekcję i nauczycieli, ponieważ wiadomo, że nie będą oni stawiać niewygodnych pytań lub postulatów.

Trzecim poziomem nie-partycypacji jest powierzchowność, a więc danie możliwości zdecydowania o problemie zupełnie nieistotnym z perspektywy młodzieży i bez wytłumaczenia szerszego kontekstu.

Zerowym, bo podstawowym poziomem partycypacji młodych ludzi jest wyznaczenie im przez dorosłych

ściśle określonego zadania, ale przy równoczesnym rzetelnym poinformowaniu o zasadach i regułach (kto, co i dlaczego ma zrobić). Przykładem takiego typu działania może być organizacja szkolnego święta, którego pomysł dany jest z góry, jednak uczniowie dysponują samodzielnością w decydowaniu o szczegółach.

Pierwszym poziomem są konsultacje z młodzieżą. Rządzą się one tymi samymi regułami, co wspomniane już konsultacje społeczne – zakładają wysłuchanie opinii i uwag, ale nie mają charakteru wiążącego, ponieważ ostateczna decyzja wciąż należy do dorosłych. Konsultacje dobrze przygotowane i przeprowadzone są działaniem wartościowym i zwiększającym poczucie wpływu.

Kolejnym poziomem partycypacji młodzieży jest zaproszenie młodych ludzi do działania w całości wymyślonego przez dorosłych, jednak w ramach tego działania pozostawiona jest przestrzeń dla samodzielnego decydowania przez młodzież. Np. władze szkoły podejmują decyzję o organizacji festiwalu teatralnego, ale sama forma tego festiwalu, wystawiane spektakle, jego organizacja są pozostawione do rozstrzygnięcia młodym ludziom.

Przedostatni, trzeci stopień to inicjatywy samodzielnie wymyślone i kierowane przez młodych ludzi. Mogą to być na przykład przedsięwzięcia wymyślone i realizowane przez samorząd uczniowski w szkole.

Czwarty, najwyższy stopień partycypacji młodzieży to rzeczywiste partnerstwo i współdecydowanie

1 Roger Hart (1992). *Children's Participation: From Tokenism to Citizenship*. Florencja, UNICEF/International Child Development Centre.

dorosłych i młodych ludzi, czyli uczestniczenie w procesie podejmowania decyzji na równych prawach.

Jak przeprowadzić szkolne konsultacje?

Konsultowanie to proces, w którym organ/instytucja podejmująca decyzję zasięga opinii osób/grup, których decyzja ma dotyczyć.

Wyznaczniki dobrego procesu konsultowania:

- **możliwość udziału** w konsultacjach mają wszyscy zainteresowani (uczniowie szkoły);
- forma konsultacji **jest dostosowana do ich celu i potrzeb** odbiorców;
- uczestnicy konsultacji mają zapewnioną **wiedzę konieczną** do świadomego udziału w konsultacjach;
- organizator zapewnia **odpowiednie warunki** (czas, miejsce, materiały) do tego, żeby konsultacje mogły się odbyć i by każdy z uczestników miał możliwość wyrażenia swojego zdania;
- wszyscy zainteresowani zostaną rzetelnie **poinformowani o decyzji** podjętej w wyniku konsultacji.

Konsultowanie krok po kroku na przykładzie wewnątrzszkolnego systemu oceniania:

Wewnątrzszkolny system oceniania (WSO) to dokument uchwalany przez radę pedagogiczną, ale w istotny sposób dotyczy uczniów. Dlatego jego zapisy powinny być z nimi konsultowane – proces

konsultacji może dotyczyć konkretnych zapisów lub całego dokumentu.

1. Co poddamy konsultacjom?

W przypadku złożonych dokumentów, takich jak WSO, statut szkoły czy regulamin samorządu uczniowskiego, które mogą, a nawet powinny być konsultowane z uczniami, istotna jest decyzja, czego będą dotyczyć konsultacje. Dobrze ograniczyć je do konkretnych, kontrowersyjnych lub istotnych dla uczniów zapisów.

Konsultacje mogą dotyczyć gotowych pomysłów (czyli np. przygotowanej propozycji zmiany w WSO) lub służyć poszukiwaniu rozwiązań (czyli np. identyfikacji zapisów WSO, które nie odpowiadają uczniom, i pomysłów na to, jak je zmienić).

2. Poinformowanie!

Wszyscy uczniowie i nauczyciele powinni być odpowiednio wcześniej poinformowani o tym, że będzie się odbywał proces konsultowania, i o tym, czego będzie dotyczył oraz jakie będą jego zasady. Dla uczniów warto przygotować przystępne i zrozumiałe materiały, które również będą zachęcać do wzięcia udziału w konsultacjach. Istotne jest, żeby wszyscy wiedzieli, jakich zapisów WSO dotyczą konsultacje, jakie są możliwe opcje i rozwiązania, jakie konsekwencje dla uczniów mają dane zapisy.

Przygotujcie materiały na stronę szkoły, stronę na facebooku, tablice informacyjne w szkole. Dobrym

pomysłem może być zorganizowanie otwartych spotkań prezentujących pomysły.

3. Konsultowanie

Jeśli konsultacja dotyczy konkretnych zapisów, np. progów ocen (zaliczenie od 30, 40 czy 50%), to dobrym narzędziem zebrania opinii mogą być ankiety stacjonarne lub internetowe, w których uczniowie zaznaczą optymalne dla nich opcje.

Jeśli konsultacji poddawany jest cały dokument, pierwsze komentarze i opinie również można zbierać przez internet. Następnie warto zorganizować spotkanie lub debatę, podczas której mogłyby się wypowiedzieć osoby zainteresowane. Ważne, żeby w spotkaniu brali udział przedstawiciele dyrekcji i nauczyciele, a opinie i wnioski ze spotkania były zbierane w formie pisemnej.

4. Zebranie i przekazanie wniosków z konsultacji

Grupa przygotowująca konsultacje powinna zebrać wszystkie głosy/wnioski/pomysły na zmiany i przedstawić je w spójnej formie dyrekcji i radzie pedagogicznej.

Jeśli konsultacje służyły poszukiwaniu nowych rozwiązań, dobrze przygotować propozycję nowych zapisów i w takiej formie przedstawić nauczycielom, spotkać się z nimi i przedstawić argumenty.

5. Promocja – czyli informowanie po raz kolejny.

Warto rozpowszechnić wśród uczniów informacje o tym, jakie były najważniejsze wnioski z konsultacji, jakie propozycje zostały wypracowane i przedstawione dyrekcji.

6. Podjęcie decyzji!

Po otrzymaniu wniosków z konsultacji dyrekcja i rada pedagogiczna powinny podjąć decyzję, czy i które z przedstawionych wniosków i propozycji z konsultacji zostaną wprowadzone w życie. W przypadku odrzucenia istotne jest podanie argumentów, dlaczego tak się stało.

7. Informowanie po raz ostatni

Na samym końcu konieczne jest przekazanie uczniom informacji o tym, jaka decyzja została podjęta przez dyrekcję, wraz z argumentacją w przypadku odrzucenia uczniowskich sugestii.

Michał Tragarz

Socjolog, koordynator programu *Samorząd uczniowski* w CEO. W ramach programu jest autorem i współautorem kursów e-coachingowych dla opiekunów i uczniów, tworzy także materiały pomocnicze wspierające działanie SU. Współautor i redaktor publikacji *Samorząd uczniowski – przewodnik dla ucznia* i *Przewodnik dla opiekunów samorządów uczniowskich*. Trener młodzieżowy, absolwent kursu dla trenerów Stowarzyszenia STOP, przygotowuje i prowadzi warsztaty z zakresu samorządności uczniowskiej, aktywności społecznej, edukacji globalnej, praw człowieka.

Jak wykorzystywać narzędzia internetowe do dyskusji o polityce?

Paula Langnerowicz, Jędrzej Witkowski

Młodzi ludzie nie interesują się polityką i mają o niej złe zdanie. Jak z nimi rozmawiać, aby przekonać, że polityka może być ciekawa także dla nich? Jak pokazać, że sami również mogą mieć wpływ na politykę? Jak wykorzystać do tego narzędzia TIK?

Z badań „Młodzież 2013”¹ prowadzonych przez CBOS wynika, że młodzi ludzie bardzo krytycznie oceniają kondycję polskiej polityki. 92% uznaje, że większość polityków i polityczek dba głównie o własną karierę, 84% uważa, że partie nie są zainteresowane opiniami obywateli i obywaterek.

Opinie te łączą się ze spadkiem zainteresowania polityką i sprawami publicznymi. Niktę lub żadne zainteresowanie deklaruje już ponad połowa badanych (54%), problem stanowi również określenie preferencji politycznych na skali lewica – centrum – prawica (72%) oraz wskazanie odpowiadającej młodym partii politycznej (58%)².

Profesor Krystyna Szafraniec w swoim raporcie „Dojrzewający obywatele dojrzewającej demokracji” zwraca uwagę na brak doświadczeń młodzieży związanych z wpływaniem na instytucje publiczne oraz brak umiejętności, które by to umożliwiły³.

Badania CBOS dotyczące polskiej młodzieży prowadzone są od 1996 roku. Wyraźnie zaznacza się w nich rosnący spadek zaufania do partii politycznych oraz spadek zainteresowania sprawami publicznymi. Młodzi nie rozumieją polityki, co powoduje, że stopniowo coraz bardziej się od niej dystansują.

Odpowiedzią na te tendencje może być rzetelnie prowadzona edukacja o polityce, **kładąca nacisk**

zarówno na wiedzę związaną ze sprawami publicznymi i polityką, jak i na możliwość praktycznego jej wykorzystania w działaniu. Radykalizacja poglądów młodzieży pojawia się już na przełomie gimnazjum i szkoły ponadgimnazjalnej. Ważne jest więc, by takie działania edukacyjne rozpocząć już w gimnazjum.

Czym jest edukacja o polityce?

Celem edukacji o polityce jest zachęcenie młodzieży do świadomego uczestnictwa w życiu publicznym, to znaczy do dojrzałego wyboru reprezentantów i reprezentantek politycznych oraz do podejmowania działań na rzecz rozwiązania problemów społecznych, poprzez naukę:

- formułowania opinii na temat istotnych problemów społecznych oraz możliwych sposobów ich rozwiązania;
- krytycznego analizowania przekazów medialnych i stanowisk partii politycznych w sprawach publicznych.

Dlaczego warto rozmawiać o polityce?

Po pierwsze, dyskusje o kontrowersyjnych problemach pomagają młodym ludziom rozwijać krytyczne myślenie, analizować różne punkty widzenia i formułować własne opinie na kwestie, z którymi stykają się poza szkołą.

Po drugie, takie dyskusje pomagają młodym ludziom poznać wartości, którymi sami się kierują, i ułatwiają

1 *Młodzież 2013*, Centrum Badania Opinii Społecznej, Krajowe Biuro ds. Przeciwdziałania Narkomanii, Warszawa 2014, s. 50.

2 *Młodzież 2013*, Centrum Badania Opinii Społecznej, Krajowe Biuro ds. Przeciwdziałania Narkomanii, Warszawa 2014, s. 59-65.

3 Szafraniec K., *Dojrzewający obywatele dojrzewającej demokracji. O stylu politycznej obecności młodych*, Instytut Obywatelski, Warszawa, 2012.

wyrobienie sobie opinii na temat dyskutowanych zagadnień.

Po trzecie, konfrontacja z odmiennymi poglądami w bezpiecznym środowisku klasy daje możliwość rozwijania szacunku dla odmiennych poglądów oraz zwiększa umiejętności debatowania, rozumiane jako zdolność do wyrażania własnych argumentów i polemizowania z argumentami przeciwnymi.

Po czwarte, kontrowersyjne tematy są szansą na zainteresowanie klasy poruszonymi zagadnieniami i na zaktywizowanie mniej zaangażowanych uczniów i uczennic.

Jakie zasady powinny panować w klasie?

Podczas dyskusji nad kontrowersyjnymi zagadnieniami sprawdza się większość zasad dotyczących skutecznej współpracy i komunikacji, a przede wszystkim ta, że gdy jedna osoba mówi, reszta słucha. Kilka z nich ma jednak szczególne znaczenie. Do tej drugiej grupy należą:

- zasada, że krytykujemy opinie, a nie osoby je wygłaszające;
- założenie, że każdy może wypowiedzieć swoje zdanie;
- zobowiązanie do uzasadnienia każdej wygłoszonej opinii.

Obowiązek uzasadnienia swojego zdania ma tutaj kluczowe znaczenie – ułatwia dyskutowanie, a utrudnia formułowanie skrajnych opinii, których jedynym celem jest prowokowanie innych.

Część tematów z zakresu edukacji wyborczej nie powinna wzbudzać kontrowersji (np. kwestia frekwencji wyborczej), część jednak może je wywołać. Poniżej przedstawiamy kilka zagadnień uszeregowanych od tych naszym zdaniem najmniej kontrowersyjnych do mogących wzbudzić dużo emocji.

- Czy warto głosować – problematyka frekwencji wyborczej.
- Za i przeciw jednomandatowym okręgom wyborczym.
- Urząd prezydenta to tylko symbol bez realnej władzy vs. Urząd prezydenta to najważniejszy urząd w państwie.
- Jak wybrać dobrego kandydata / dobrą kandydatkę?
- Czy politykom można ufać?
- Czy partie polityczne powinny być finansowane ze środków publicznych?
- Porównanie programów kandydatów i kandydatek lub partii politycznych w wybranym obszarze (edukacja, służba zdrowia, energetyka, ekologia).

Na pewno można i należy ustalić również granice dyskusji w klasie, co powinno nastąpić na początku zajęć. Możesz wtedy określić, na które tematy będziecie rozmawiać, a których nie będziecie poruszać. W późniejszej dyskusji można się do tych ustaleń odwoływać, warto jednak zadbać, aby uczniowie nie mieli poczucia, że ich poglądy są krytykowane czy cenzurowane.

Jak można wykorzystać technologie informacyjno-komunikacyjne?

Mówienie o frekwencji jest trudne, ponieważ uczniom frekwencja wydaje się bardzo abstrakcyjna, szczególnie jeśli przedstawiamy ją w skali kraju.

Warto skorzystać ze strony Państwowej Komisji Wyborczej (www.pkw.gov.pl). Możemy urozmaicić zajęcia, prosząc uczniów, aby wyszukali frekwencję wyborczą w swojej gminie, powiecie czy na osiedlu. Jeśli uczniowie nie mają na lekcji dostępu do komputerów, warto przygotować te dane wcześniej lub poprosić uczniów, by wyszukali je w domu lub bibliotece.

Jak to zrobić?

Wchodzimy na stronę www.pkw.gov.pl, wybieramy zakładkę „wybory i referenda”, a następnie wybieramy wybory, w których chcemy sprawdzić frekwencję.

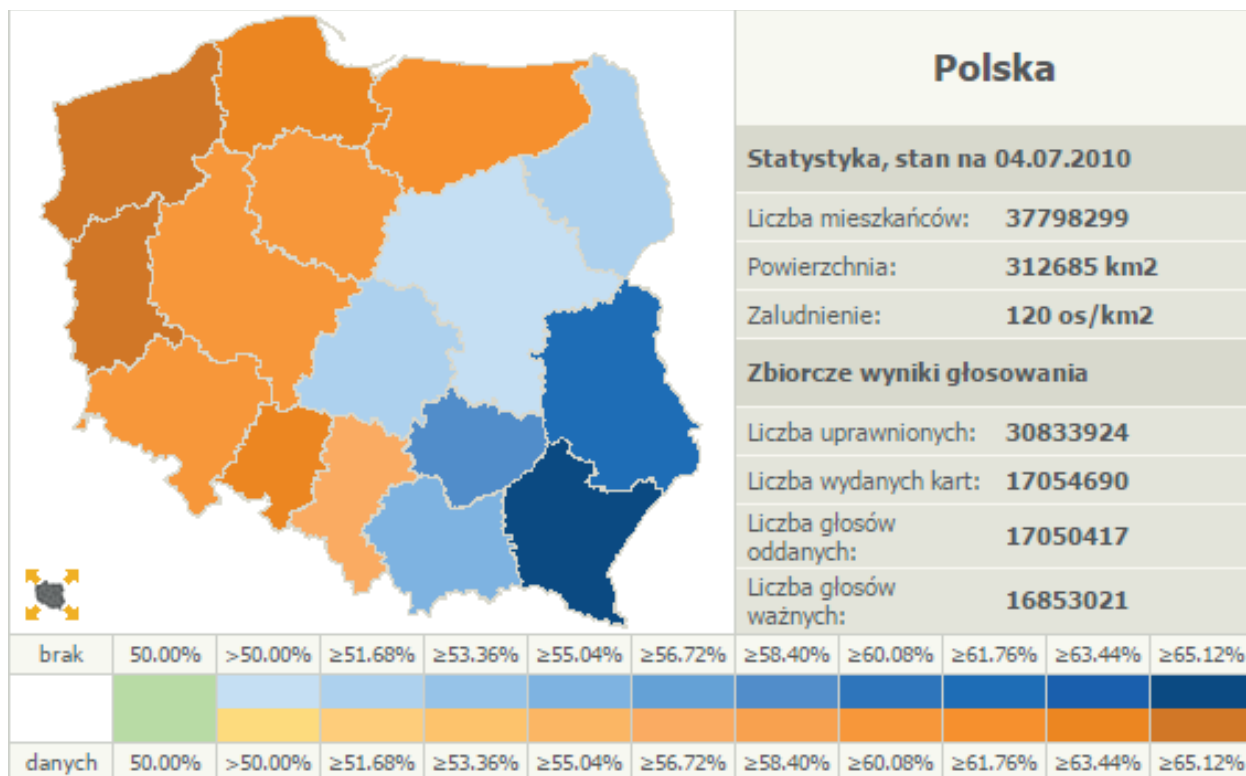
Najpierw pojawi nam się mapa Polski oraz informacje dotyczące frekwencji krajowej. Wystarczy kliknąć w wybrane województwo, aby poznać statystyki jego dotyczące. Kliknięcie kolejno w powiat i gminę pozwoli sprawdzić frekwencję dla naszej miejscowości.

Serwis internetowy *Latarnik wyborczy*

22 kwietnia zostanie uruchomiona aplikacja internetowa *Latarnik wyborczy*, zachęcająca do świadomego głosowania. *Latarnik wyborczy* wymaga od użytkownika ustosunkowania się do 25 stwierdzeń dotyczących zagadnień politycznych, ekonomicznych i społecznych. Dla każdego stwierdzenia można wybrać jedną z trzech odpowiedzi: „Zgadzam się”, „Nie zgadzam się” lub „Nie mam zadania”.

Aplikacja porównuje odpowiedzi użytkownika z uzyskanymi wcześniej wskazaniem komitetów wyborczych lub – w przypadku wyborów prezydenckich – kandydatek i kandydatów, a następnie generuje listę komitetów wyborczych lub kandydatek i kandydatów uszeregowanych według zgodności z odpowiedziami użytkownika. Na ekranie z rezultatami użytkownik może także zapoznać się z wszystkimi odpowiedziami komitetów wyborczych wraz z ewentualnymi komentarzami.

Jest to dość prosty sposób na porównanie swoich poglądów z poglądami poszczególnych partii czy kandydatów. Aplikacja pozwala również na ocenę, do której opcji politycznej nam najbliższej. Zachęcamy do odwiedzenia strony www.latarnikwyborczy.pl. Warto również zaprezentować ją uczniom jako jedno

Zródło: <http://www.pkw.gov.pl>

z narzędzi pomagających zapoznać się z programami partii czy poglądami kandydatów.

Jeśli macie salę komputerową, wypełnijcie test *Latarnika wyborczego*, omawiając poszczególne pytania. Możesz potraktować lekcję jako przypomnienie kompetencji prezydenta czy okazję do konsolidacji wiadomości o wydarzeniach w sferze publicznej w ostatnim czasie. Proponujemy następujący plan:

1. Na początek wprowadź pojęcie świadomego głosowania i pokaż *Latarnika wyborczego* jako narzędzie, które w tym pomaga.
2. Wspólnie czytajcie pytania i rozmawiajcie o nich. Wytłumacz, czego dotyczą poszczególne zagadnienia i z jakimi kompetencjami prezydenta się wiążą. Zapytaj o argumenty, które można przytoczyć za każdym ze stwierdzeń lub przeciw nim.
3. Poproś wszystkich uczniów i uczennice o wypełnienie testu zgodnie ze swoimi poglądami na własnym komputerze.
4. Zachęć uczniów do uważnego przeanalizowania ekranu z rezultatami.
5. Zapytaj, czy są zaskoczeni swoimi wynikami oraz czy jest im blisko do kandydata lub partii, na

których wskazały ich odpowiedzi. Dowiedz się, czy gdyby mogli, oddaliby głos na tę kandydatkę/tego kandydata lub partię.

6. Zapytaj, z czego mogą wynikać różnice między tym, dla kogo deklarują poparcie, a tym, na kogo wskazały wyniki testu (np. na szczycie listy pojawia się partia, na którą nie zagłosowałabym, ponieważ nie podoba mi się styl uprawiania polityki przez danego kandydata/daną kandydatkę lub nie mam do niej/niego zaufania).

Jeśli nie masz sali komputerowej, przejdźcie test wspólnie, korzystając z komputera i rzutnika w klasie (lub tablicy multimedialnej). Zachęć uczniów do polecenia aplikacji rodzicom i znajomym.

Innym portalem, który pomaga poznać poglądy kandydatów, jest portal *Mam prawo wiedzieć* (www.mamprawowiedziec.pl), który publikuje odpowiedzi kandydatów na kilkadziesiąt pytań i pozwala je porównać z naszymi poglądami. Warto również zapoznać się z dotychczasową działalnością kandydata. Umożliwia to nam strona internetowa www.mojepanstwo.pl, na której możemy poznać dotychczasową aktywność posłanek/posłów i członków/członkiń Rady Ministrów. Jest to również dobre narzędzie do monitorowania, jakie działanie podejmuje osoba, którą wybraliśmy do parlamentu.

Paula Langerowicz

Redaktorka naczelna portalu *Działasz.pl* i koordynatorka *Latarnika wyborczego* – wybory prezydenckie 2015 w CEO. Autorka artykułów propagujących aktywność społeczną młodzieży. Wspierała grupy uczniowskie realizujące własne inicjatywy w czterech edycjach kursu dla liderów samorządów uczniowskich (CEO) oraz w projekcie *Bezpieczna e-szkoła* (Fundacja 5medium).

Jędrzej Witkowski

Szef działu programów młodzieżowych w Centrum Edukacji Obywatelskiej, współtwórca i koordynator programów edukacyjnych z zakresu edukacji globalnej, edukacji ekologicznej, edukacji wyborczej oraz samorządności uczniowskiej. Prowadzi warsztaty dla nauczycieli i ekspertów edukacyjnych, jest autorem materiałów, scenariuszy zajęć i kursów internetowych. Szczególnie bliska jest mu edukacja globalna i programy, które pomagają uczniom lepiej rozumieć świat, który ich otacza.

TIK okiem wychowawcy

IV

Joanna Kostrzewa

Technologie informacyjno-komunikacyjne zaczynają coraz częściej gościć na lekcjach języka polskiego, języka angielskiego, historii, matematyki. Stają się nieodzownym elementem lekcji wtedy, gdy mogą wspomóc proces nauczania i uczenia się, a nie być tylko uatrakcyjnieniem lekcji. Myśląc o tym, gdzie jeszcze TIK mogą być efektywniejsze niż metody tradycyjne, postanowiłam zastosować TIK w pracy wychowawczynie. To praca często niedoceniana i trudna. Zależy mi jednak na tym, aby godziny do dyspozycji wychowawcy nie były jedynie czasem na nadrobienie zaległości z przedmiotu wykładanego przez opiekuna klasy, a dla uczniów trzema kwadransami przerwy. W tym tekście przedstawię kilka narzędzi, aplikacji i zasobów sieci, które realnie wpłynęły na jakość mojej pracy jako wychowawczynie.

Na początku warto zauważyć, jak nieoceniony w pracy wychowawcy jest dziennik elektroniczny, nie tylko ze względu na możliwość kontaktowania się z rodzicami naszych uczniów i wychowanków, ale także dzięki możliwości monitorowania postępów w nauce oraz frekwencji. To narzędzie pozwala również przygotować kartki z propozycjami ocen na koniec okresu bądź roku szkolnego. Dziennik elektroniczny „sam” wylicza średnią ocen i podsumowuje comiesięczną frekwencję wychowanków. Nie każda szkoła korzysta jednak z dziennika elektronicznego i nie wszyscy wychowawcy mają szansę w ten sposób usprawnić swój warsztat pracy – ale każdy może skorzystać z narzędzia <http://www.interankiety.pl>. Tworzenie ankiet jest niezbędne w pracy nauczyciela opiekującego się klasą. Dzięki ankietom mamy szansę na nieustanną ewaluację naszego warsztatu i jednocześnie doskonalenie go. Tworząc ankietę w wersji online unikamy konieczności „ręcznego” ich podsumowania, ponieważ polecane przeze mnie narzędzie daje również możliwość analizowania ich wyników – wystarczy jedynie przesłać link do ankiety zainteresowanym odbiorcom.

Praca wychowawcy wiąże się z organizowaniem różnego rodzaju form aktywności dla podopiecznych – wycieczek, przedstawień, dyskotek. Warto je dokumentować, aby mogły być widoczne na stronie internetowej szkoły bądź też by mogły zostać w ciekawy sposób zaprezentowane rodzicom podczas zebrania. W takich sytuacjach korzystam z narzędzia <https://animoto.com>, które w wersji bezpłatnej pozwala na tworzenie krótkich teledysków opartych na dołączonych zdjęciach – wychowawca wybiera motywy przewodni, do teledysku można także wgrać muzykę (jest możliwość wykupienia abonamentu, jeśli wersja bezpłatna okaże się niewystarczająca).

W podobny sposób działa <http://www.kizoa.com> – dzięki tej aplikacji można edytować zdjęcia, tworzyć niecodzienne pokazy slajdów, teledysków i kolaży, które można udostępnić i rodzicom, i uczniom.

Narzędzie pozwalające na stworzenie gazetki klasowej, podobnej do tej, która znajduje się w pracowni na ścianie, tylko tym razem w wersji online, to <https://pl.padlet.com>. Na wirtualnej tablicy korkowej wychowawca w porozumieniu z uczniami może dodawać teksty, zdjęcia, filmy i linki do interesujących stron. W ten sposób powstaje ciekawa gazetka, nad której kształtem może czuwać cała klasa. Praca nad wspólnym projektem, choćby takim jak wirtualna tablica korkowa, zbliża uczniów, uczy ich odpowiedzialności za podjęte zadanie, uruchamia pokłady kreatywności i wyobraźni.

Zdaję sobie sprawę, jak trudny może się okazać wybór treści, które jako wychowawcy chcielibyśmy poruszyć z naszymi podopiecznymi, zwłaszcza jeśli stawiamy w tym pierwsze kroki. Pomocne w zaplanowaniu tematyki godzin wychowawczych są materiały udostępnione na stronie <http://www.ceo.org.pl/pl/globalna/materiały/przedmioty/godzina-wychowawcza>. Jest to niesamowita baza gotowych pomysłów na pracę z uczniami, pokazujących, jak radzić sobie ze stereotypami, jak działać na rzecz pozytywnej zmiany w otaczającym nastolatków świecie, w jaki sposób rozumieć pojęcia „ojczyzna” czy „otwartość”, co to znaczy być obywatelem świata, czym jest sprawiedliwość i jak w obecnych czasach mądrze pomagać. To tylko kilka zagadnień poruszanych przez autorów. Materiały można pobrać w formacie pdf w postaci gotowego scenariusza wraz z pomocami (kartami pracy i załącznikami – tekstami i linkami do materiałów źródłowych).

Wart polecenia jest także portal <http://supernauczyciel.pl>. Po zarejestrowaniu się mamy dostęp do bezpłatnych materiałów stworzonych przez nauczycieli i wychowawców: scenariuszy godzin wychowawczych, zajęć psychoedukacyjnych czy też zajęć dotyczących profilaktyki. Dzięki portalowi można skorzystać także z pomysłów na przeprowadzenie spotkań z rodzicami, podczas których pokażemy, jak rozmawiać z dorastającą młodzieżą na tematy dla nich ważne, ale jednocześnie trudne, wywołujące poczucie skrępowania u rodziców. Portal ten to również bank wskazówek dotyczących budowania relacji nauczyciel–uczeń oraz informacji, jak pracować z uczniem o specjalnych potrzebach edukacyjnych. Wychowawca może też skorzystać ze scenariuszy imprez szkolnych oraz podzielić się swoimi materiałami z innymi nauczycielami zalogowanymi w serwisie.

W mojej pracy wychowawczynie staram się nie zapominać o umiejętnym włączaniu dzieci i młodzieży do życia szkoły i społeczności lokalnej. Dlatego zachęcam uczniów do tego, by brali udział w konkursach, projektach, przedstawieniach itd. Dzięki

wykorzystaniu TIK te przedsięwzięcia są atrakcyjne dla uczniów, a jako ich rezultat powstają materiały, które są godne uwagi i mogą zostać wykorzystane podczas różnorodnych zajęć. W ramach powiatowego konkursu „Patron mojej szkoły” moi uczniowie (z Gimnazjum im. Polskich Olimpijczyków w Stawiszynie) stworzyli niezwykle ciekawe prezentacje multimedialne: <http://app.emaze.com/@AOTLZWZF/patron-mojej-szkoy#1>, <https://prezi.com/cdad-jzfczx/patron-mojej-szkoy-gimnazjum-im-polskich-olimpijczykow-w>, <https://prezi.com/gduyslzhchv2/patron-mojej-szkoy>, dostępne na stronie internetowej szkoły: <http://www.szkola.mdi.net.pl>. Dzięki podobnym działaniom uczniowie nie tylko poszerzają swoją wiedzę, ale także są zmotywowani do pracy na rzecz środowiska lokalnego oraz zaangażowani do samodzielnych działań.

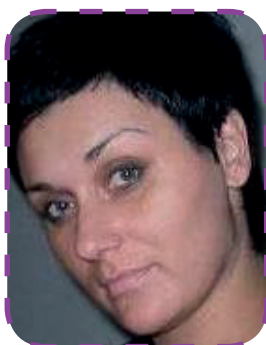
Na koniec moje niedawne odkrycie. Podczas godziny do dyspozycji wychowawcy często rozmawiam z uczniami na temat tolerancji jako szeroko rozumianej akceptacji inności – koloru skóry, wyznania, preferencji. Zazwyczaj te moje i wychowanków rozważania podsumowywała niezwykle piosenka

Stanisława Sojki „Tolerancja” (<https://www.youtube.com/watch?v=SwHXyBvJsBg>). Niedawno zламаłam wieloletnią tradycję i wykorzystałam film, który ze względu na wykonawcę piosenki w nim wykorzystanej – a jest nim Kamil Bednarek – bardziej przemawia do współczesnej młodzieży: <https://www.youtube.com/watch?v=2QHW6giXmRU>. Teledysk ów powstał jako zwieńczenie projektu „Jestem tolerancyjny” w Szkole Podstawowej im. Mikołaja Reja w Rejowcu (<http://www.sprejowiec.strefa.pl>), a autorem teledysku jest nauczyciel matematyki Michał Mąka. Uważam, że tę pracę z powodzeniem można wykorzystać podczas godziny do dyspozycji wychowawcy zarówno w szkole podstawowej, jak i w gimnazjum. Film ten może być motywacją dla wychowawców i uczniów nie tylko do rozmawiania na tematy trudne, ale także do współtworzenia własnych materiałów, które mogą mieć wpływ na to, jak młodzi ludzie będą postrzegać otaczający świat.

Podczas pracy w wychowankami nie zapominajmy o ich bezpieczeństwie w sieci. Godziny do dyspozycji wychowawcy dają wiele okazji, aby korzystać z zasobów sieci, ale także przestrzegać uczniów przed

grożącymi im niebezpieczeństwami. Szczególnie w tym pomocne okazują się materiały dostępne na stronie <http://fdn.pl/owce-w-sieci> – to dziewięć kreskówek opowiadających o tym, jakie zagrożenia czyhają na dzieci i młodzież w związku z korzystaniem z internetu i telefonów komórkowych. Początkowo bałam się, jak młodzież zareaguje na kreskówki, ale przyjęli je dobrze i po obejrzeniu odbyliśmy na ich temat dyskusje. Pokazuję te kilkuminutowe kreskówki we wstępie lekcji, aby sprowokować młodzież do wypowiedzi, lub przy podsumowaniu. Dodatkowym wsparciem dla nauczyciela są dostępne na stronie scenariusze zajęć.

Jak widać, pomysłów na zwiększenie zaangażowania uczniów i na włączanie ich do życia szkoły i społeczności lokalnej jest wiele, a TIK są doskonałą pomocą w pracy wychowawcy klasowego. Moje propozycje to tylko cząstka tego, co można znaleźć w sieci. Z powyższych zasobów korzystam na co dzień. Dzięki temu praca wychowawcy nie jest dla mnie przykrym obowiązkiem, kojarzącym się jedynie z wypełnianiem dziennika, lecz przygodą, podczas której mam realny wpływ na moich wychowanków.

Joanna Kostrzewa

Nauczycielka dyplomowana języka polskiego i języka angielskiego w Gimnazjum im. Polskich Olimpijczyków w Stawiszynie. Ze szkołą związana od czternastu lat, z CEO współpracuje drugi rok – najpierw jako moderatorka i mentorka, a obecnie trenerka w programie *Aktywna edukacja*. Jako entuzjastka zmian w edukacji, oceniania kształtującego i celowego użycia TIK stara się, aby przekazywać wiedzę w ciekawy sposób i motywować uczniów do samodzielnych poszukiwań.

Dziewczynki i chłopcy w cyfrowej szkole

Ewa Rutkowska

Często słyszymy, że współcześnie stereotypy nie są już aż tak silne jak kiedyś. Być może część z nich zatarła się nieco i wynikające z nich role płciowe nie są już tak sztywno wyznaczone. Warto jednak pamiętać, że nikt z nas nie jest wolny od stereotypowego, uproszczonego obrazu świata, w którym chłopcy są zazwyczaj bardziej „techniczni” i mają większe uzdolnienia manualno-precyzyjne, zaś dziewczęta są bardziej „humanistyczne”, o mniejszych zdolnościach związanych z nowoczesnymi technologiami. W jaki sposób oddziałują na nas takie stereotypy? Jak uczyć, by nimi nie ograniczać?

Co złego wynika z kierowania się stereotypami?

Stereotypy związane z podejściem do konkretnych obszarów wiedzy, a co za tym idzie, przedmiotów nauczanych w szkole, zaczynają działać na poziomie edukacji przedszkolnej, a ich konsekwencje widoczne są przez cały proces edukacji i swój najpełniejszy wyraz znajdują na rynku pracy. Inaczej mówiąc, nasze powodzenia bądź niepowodzenia w systemie nauczania determinują nasze dalsze szanse życiowe. Dotyczy to więc także technologii informacyjno-komunikacyjnej. Przyjrzyjmy się badaniom:

- Obecnie w branży związanej z nowoczesnymi technologiami kobiety stanowią bardzo niewielki odsetek pracowników. W 2004 roku stanowiły mniej niż 25% ogółu absolwentów kierunków informatycznych w 27 krajach Unii Europejskiej.
- W sektorze TIK zaledwie 27,8% kierowników ds. systemów komputerowych i informatycznych to kobiety. Sytuacja wygląda jeszcze gorzej w przypadku inżynierów zajmujących się sprzętem komputerowym – odsetek kobiet wynosi zaledwie 9,6%. Kobiety zajmują jedynie 5,8% wysokich stanowisk akademickich w dziedzinie inżynierii i technologii.
- Wyniki badań pokazują, że większość dziewcząt aktualnie zdobywających wiedzę

informatyczną w szkołach średnich na terenie Polski, Włoch, Wielkiej Brytanii, Francji i Holandii jest zainteresowana zagadnieniami TIK, jednak nawet do 50% rezygnuje z dalszej nauki i kariery w branży związanej z nowoczesnymi technologiami.

- Informatyka jest ulubionym przedmiotem szkolnym dziewcząt w Polsce. Poziom wiedzy i umiejętności informatycznych reprezentowany przez obie płcie jest podobny. Uczennice nie decydują się jednak na kontynuację nauki na kierunkach informatycznych lub rozpoczęcie kariery zawodowej w tej branży. Odsetek uczennic rezygnujących z dalszej nauki informatyki wynosi 48%.
- Po przeanalizowaniu wyników okazało się, że najbardziej demotywującym czynnikiem jest postrzeganie zawodów technicznych jako naturalnie odpowiedniejszych dla mężczyzn¹.

Z badań przeprowadzonych przez Światową Organizację Pracy wynika, że w krajach OECD ponad 60% wszystkich pracujących na stanowiskach związanych z interesującą nas dziedziną to kobiety. Jednakże ich odsetek wśród programistów, inżynierów, analityków i projektantów systemów waha się między 10% a 20%². Tam zatem, gdzie mamy do czynienia z prawdziwym prestiżem, tak

1 *Dysproporcje płci w branży ICT: stereotypowe myślenie nadal powstrzymuje uczennice przed rozpoczęciem kariery w branżach technicznych*, informacje ze strony internetowej, <http://www.cisco.com/web/PL/prasa/news/20090810.html>.

2 *Skills and entrepreneurship: Bridging the technology and gender divide. November 2008 theme of the Gender Equality at the Heart of Decent Work Campaign 2008-2009* [online]. ILO [dostęp 30.03.2015]. Dostępny w WWW: http://www.ilo.org/gender/Events/WCMS_100840/lang--en/index.htm.

ekonomicznym, jak i tym związanym z uznaniem społecznym, kobiet wciąż brakuje. Większość z nich zajmuje stanowiska sekretarek oraz zasila centra usług biurowych i telefonicznych. Wąsko rozumiany sektor IT, obejmujący tworzenie nowych produktów i usług przy wykorzystaniu technologii informacyjnych, opanowali mężczyźni.

Uznaje się, że jedną z przyczyn jest tradycyjny podział ról pomiędzy kobietami a mężczyznami oraz powszechna akceptacja tradycyjnie pojmowanych koncepcji kobiecości i męskości. Technologie, zwłaszcza te związane z władzą oraz wpływami politycznymi i ekonomicznymi (militarne i przemysłowe), przez długi czas (co najmniej do drugiej połowy XX w.) były domeną czysto męską, podobnie jak nauka. Pozwoliło to na ukształtowanie się wzorców identyfikujących technologię z męskością, wzmacnianych przez wychowanie, system edukacji oraz system dyskursywny w przestrzeni publicznej. Niektóre z badaczek zauważają, że problemem są nie tylko owe wzorce, ale i zdominowane przez mężczyzn środowisko zawodowe, nieprzyjazne kobietom. Kobiety trudniej awansują, muszą udowodniać, że są równie dobre jak ich koledzy, muszą walczyć ze stereotypem, że są mniej zdolne niż mężczyźni – pisze Teresa Świąćkowska, próbując zinterpretować niską reprezentację kobiet w branży TIK³.

Widać zatem dobrze, że wpływ naszego myślenia o płciach na sytuowanie kobiet oraz mężczyzn w różnych sektorach rynku pracy i dziedzinach wiedzy jest naprawdę duży.

Stereotypy w nauczaniu

Przyjrzyjmy się zatem jeszcze bliżej naszej w tym roli. Skoro, jak wszyscy ludzie, i my – nauczycielki oraz nauczyciele – ulegamy stereotypom płci, to jak w tym kontekście wypada nasze nauczanie? Czy może dojść do sytuacji, w której mniej lub bardziej świadomie przy uczeniu TIK odwołamy się do tego, co najbliższe w kulturze, a zatem

do stereotypu? Na to pytanie niestety musimy sobie udzielić odpowiedzi twierdzącej – większość spośród nas, nauczycieli i nauczycielek, została przecież wychowana w obrębie kultury nazywanej często patriarchalną, której nośnikami są między innymi stereotypy. O ile chłopców często postrzegamy przez pryzmat umiejętności technicznych i manualnych, których ich wszak uczymy choćby poprzez dobór zabawek⁴, o tyle dziewczynki – poprzez tak zwaną sferę troski, która przejawia się w wymaganej od nich opiekuńczości czy postawie pełnej ciepła i cierpliwości. Idąc dalej – wiemy, że dziewczynki są lepsze w przedmiotach humanistycznych, zaś chłopcy w ścisłych. Badania pokazują, że przekonania nauczycieli i nauczycielek znacząco wpływają na ich sposób nauczania.

Różnicowanie podejścia do chłopców i dziewcząt w ramach TIK

Różnicowanie podejścia do chłopców i dziewcząt w uczeniu TIK może mieć swoje pozytywne i negatywne oblicze. Zaczniemy od negatywnego – często zdarza się, że wiedza i umiejętności chłopców na początku są bardziej zaawansowane. Wynika to oczywiście z tego, że zarówno rodzice, jak i wcześniejsze środowisko szkolne więcej inwestowali w umiejętności z tego zakresu – chłopcy są częściej zachęcani do eksperymentowania z szeroko rozumianymi technologiami informatycznymi, częściej nawet przez rodziców proszeni o pomoc w tym zakresie. Zatem podejście negatywne polegać będzie na tym, że chłopców będziemy nieustannie rozwijać w procesie edukacyjnym, a tymczasem dziewczęta nigdy ich nie dogonią, bo „inwestując” nawet tyle samo czasu i środków w edukację TIK chłopców i dziewcząt, będziemy de facto wzmacniać i pogłębiać nierówności istniejące w punkcie wyjścia. Innym przejawem takiego negatywnego podejścia może być także nieuzasadnione różnicowanie w zakresie treści przez nas nauczanych. I tak, w myśl tego błędnego założenia przy planowaniu i ocenianiu

3 Teresa Świąćkowska, Instytut Informacji Naukowej i Studiów Bibliologicznych UW, *Kobiety i technologie kontekście społeczeństwa informacyjnego*, [online]. [Dostęp 30.03.2015]. Artykuł dostępny: <http://eprints.rclis.org/17952/1/women%20and%20technology.pdf>.

4 Jeśli ktoś nie dowierza, warto udać się do jakiegoś dużego sklepu z zabawkami i akcesoriami dziecięcymi. Zabawki dla dziewcząt i chłopców podlegają swoistej segregacji płciowej od mniej więcej pierwszego roku życia dziecka, kiedy już nie tylko ubranka pozwalają na ścisły rozdział płciowy, ale nawet kolory klocków czy mał edukacyjnych. Prawdziwe szaleństwo podziału dokonuje się jednak nieco później, kiedy oto dowiadujemy się, że czterolatka może zostać mamą, kucharką lub małą miss malując sobie paznokcie i twarz specjalnymi hypoalergicznymi kosmetykami dla dzieci, zaś czterolatek może stać się inżynierem, chemikiem czy posiadaczem miecza świetlnego.

choćby blogów prowadzonych przez dzieci, większą uwagę w przypadku dziewcząt zwrócimy na zawartość merytoryczną i stronę estetyczną, a w przypadku chłopców na umiejętności techniczne, upload zdjęć, muzyki, etc. Jeszcze innym, stosunkowo najczęściej występującym błędem jest uczynienie z chłopca „asystenta TIK” podczas zajęć. Nie mamy czasu sami podłączyć laptopa, rzutnika i głośników? Nie ma sprawy, prosimy o pomoc Piotrka czy Krzysia. Czy kiedykolwiek poprosiliśmy Kasię lub Julkę? Pewnie nie, bo „chłopięcy asystent” to funkcja, którą nadajemy nieświadomie i bez namysłu. Widać to także w projektach edukacyjnych czy innych formach działań w szkole. Kręcimy film? Świetnie, czy potrzebujemy długo się zastanawiać, kto będzie odpowiedzialny za montaż, kamerę i dźwięk, a kto za scenariusz, dialogi i kostiumy?

Nie chodzi o to, abyśmy od razu dokonywali rewolucji, ale bardziej o to, żebyśmy uznali, że nie są to wrodzone umiejętności chłopców bądź dziewcząt, ale nabyte w procesie socjalizacji, które warto być może nieco odwrócić lub choćby krytycznie do nich podejść.

Jak więc mamy różnicować nasze podejście do dzieci, tak by było ono włączające, równościowe i pozytywne?

- Po pierwsze, musimy uznać, że **nieświadomie stereotypizujemy i nieintencjonalnie wykluczamy dziewczynki z możliwości pełnego rozwoju** w omawianej przez nas dziedzinie. Oddawszy się refleksji nad własnym, stereotypowym stosunkiem do płci, będziemy w stanie krok po kroku go przekraczać.
- **Stosujmy zatem metodę wzmocnień dla dziewcząt, poświęćmy im więcej czasu, nie zanedbując oczywiście chłopców.** Dlaczego w czasie, w którym pozwolimy dziewczętom rozwijać zdolności techniczne, chłopcy nie mieliby podkształcić się odrobinę w kwestiach estetycznych?

Bibliografia:

Dysproporcje płci w branży ICT: stereotypowe myślenie nadal powstrzymuje uczennice przed rozpoczęciem kariery w branżach technicznych, informacje ze strony internetowej <http://www.cisco.com/web/PL/prasa/news/20090810.html> (data dostępu: 30.03.2015).

Grzegorz Mazurkiewicz, *Kształcenie chłopców i dziewcząt*, CEO, 2005.

Fot: Woodleywonderworks. Licencja CC BY 2.0.
Źródło: <http://www.flickr.com/photos/woodleywonderworks/4006194802>

- **Warto doprowadzić do mniej więcej równego poziomu umiejętności dzieci**, tak by płeć nie wpływała na rozwój w zakresie TIK.
- Starajmy się, by nasi **klasowi pomocnicy rekrutowali się zarówno spośród chłopców, jak i dziewcząt.**
- **Przekonajmy dziewczynki, także werbalnie, że wierzymy, że mogą dobrze programować, administrować wielkimi systemami i być dobrymi informatyczkami.** Takie podejście – wzmacniające i afirmujące dziewczynki – może zaowocować większą ich liczbą wśród osób zainteresowanych szeroko pojmowanymi TIK.

Tylko takie podejście ma szansę pomóc nam skutecznie zmienić dane, które przytaczaliśmy na początku artykułu. Sprawiedliwy świat, jakkolwiek szumnie i naiwnie to zabrzmie, wymaga sprawiedliwej i proporcjonalnej reprezentacji płci w różnych sferach.

Dorota Pankowska, *Wychowanie a role płciowe*, GWP, 2005.

Różnice w wynikach nauczania a płeć uczniów. Obecna sytuacja i działania podejmowane w Europie, Fundacja Rozwoju Systemu Edukacji, Warszawa 2010.

Wielka nieobecna – o edukacji antydyskryminacyjnej w systemie edukacji formalnej w Polsce. Raport z badań, pod redakcją Marty Abramowicz, Towarzystwo Edukacji Antydyskryminacyjnej, Warszawa 2011.

Teresa Świątkowska, *Kobiety i technologie kontekście społeczeństwa informacyjnego*, Instytut Informatyki Naukowej i Studiów Bibliologicznych UW, artykuł dostępny w Internecie: <http://eprints.rclis.org/17952/1/women%20and%20technology.pdf> (data dostępu: 30.03.2015).

Leena Ghoshal, Katia Passerini, (2006). *Analyzing Gender Segregation in Computing*. W: *Encyclopedia of Gender and Information Technology*. Red: E. M. Trauth. Idea Group Inc. 2006.

Ewa Rutkowska

Absolwentka filozofii (UW) i Szkoły Nauk Społecznych (PAN). Od 2000 roku pracuje jako nauczycielka filozofii i etyki w gimnazjum i liceum. Współautorka m.in. poradnika dla nauczycieli i nauczycielek „Równa szkoła – edukacja wolna od dyskryminacji”. Związana z Fundacją Feminoteka, gdzie pracuje jako trenerka i ekspertka. Prowadzi szkolenia i pisze raporty z zakresu równości płci dla UNDP w Polsce i Macedonii. W projekcie „Równość standardem dobrego samorządu” uczestniczy w pracach zespołu trenerskiego.

TIK w edukacji uczniów o specjalnych potrzebach edukacyjnych

Krzysztof Jaworski

Terminy „specjalne” lub „specyficzne potrzeby edukacyjne” nierozdzielnie wiążą się z uczniami, którzy posiadają orzeczenia lub opinie poradni psychologiczno-pedagogicznych. Przytoczone pojęcia mają negatywny wydźwięk i raczej nie kojarzą się z wykorzystaniem TIK przez nauczycieli w pracy z takimi podopiecznymi. W tym tekście postaram się udowodnić, że nie warto kierować się takimi pierwszymi skojarzeniami, a TIK sprawdzają się również w nauczaniu uczniów o specjalnych potrzebach edukacyjnych.

W dzisiejszych czasach naturalne jest dostosowywanie środowiska pracy do potrzeb użytkowników. Mamy bardzo duże możliwości dopasowywania ustawień urządzeń i interfejsów programów. Korzystamy z tego w sposób odpowiadający naszym nawykom i potrzebom. Nikomu nie przychodzi do głowy, żeby z tego powodu nazywać siebie „specjalnymi”. Dajemy sobie prawo do tego, aby nasze przyzwyczajenia nie zmieniały sposobu, w jaki jesteśmy odbierani i postrzegani przez innych. Jest to pierwszy argument za tym, aby w świeży sposób spojrzeć na korzystanie z technologii informacyjno-komunikacyjnej w pracy z uczniami, którzy posiadają orzeczenia i opinie.

Kolejną ważną przyczyną skłaniającą do unikania postrzegania uczniów przez pryzmat pojęć „specjalny” i „specyficzny” jest perspektywa Ellen Notbohm, którą można streścić w ten sposób: „Przede wszystkim jestem dzieckiem. Mam autyzm. Nie jestem autystyczny”. Istnieje niebezpieczeństwo, że etykiety diagnostyczne, które chętnie wykorzystujemy, aby określić predyspozycje uczniów, mogą przysłonić nam obraz ucznia jako osoby. Z tego powodu w swojej praktyce staram się wykorzystywać pojęcie „indywidualna dynamika rozwoju”, ponieważ jest ono bardziej uniwersalne. Każdy z nas niezależnie od wieku i predyspozycji poznawczych charakteryzuje się odmiennym tempem i charakterystyką rozwojową. W takich właśnie kategoriach warto postrzegać uczniów, z którymi pracujemy.

Jak to zrobić ?

Zgodnie z naszkicowaną perspektywą wykorzystywanie nowych technologii w pracy z uczniami posiadającymi orzeczenia i opinie nie różni się

diametralnie od pracy z uczniami, którzy nie posiadają tych dokumentów. Po pierwsze, niezbędnym elementem jest diagnoza. Dokumenty wystawione przez poradnię zawierają wytyczne, którymi powinniśmy się kierować, pracując z uczniem. Należy pamiętać o dynamicznym i zróżnicowanym rozwoju oraz o tym, że istnieją potrzeby poznawcze, które uczeń powinien realizować. Łącząc zalecenia poradni, własne obserwacje oparte na pracy z dzieckiem i jego rodzicami, ustalamy cele, które powinny znajdować się w strefie najbliższego rozwoju ucznia.

Warto przy tym pamiętać o prawidłowościach rozwoju procesów poznawczych. W uproszczeniu kierunek jego przebiegu odbywa się od konkretności do abstrakcji. Dlatego, wykorzystując TIK w pracy z uczniami, szczególnie w szkole podstawowej, warto pamiętać o pierwszoplanowej potrzebie gromadzenia doświadczeń poprzez kontakt z treściami, które są bliskie i konkretne. TIK w tak zaplanowanym procesie pracy z uczniem stają się narzędziem rozwijającym i utrwalającym poznane pojęcia i umiejętności. Jednocześnie mogą być środkiem wspomagającym przechodzenie od konkretności do symboli i abstrakcji.

Warto spojrzeć na TIK jako narzędzie, które osłabia opory uczniów związane z przełamywaniem trudności. Rzeczą naturalną jest odczuwanie niechęci wobec ćwiczenia umiejętności, wymagających od nas wysiłku związanego z pokonywaniem deficytów. Odpowiednio dobrane i zastosowane narzędzia mogą przyczynić się do uruchomienia pozytywnych emocji niezbędnych do przekraczania kolejnych etapów rozwoju.

Ważnym elementem jest również wybór zasobów, z których korzystamy. Nauczyciel powinien przetestować proponowane narzędzie zarówno pod względem skuteczności w osiągnięciu celów, jak i pod kątem jego zawartości – ewentualnych reklam czy niepożądanych treści.

Dokumentowanie pracy uczniów

Podejście *One to One* wymieniane wśród pięciu warunków zaangażowanego procesu nauczania i uczenia się podkreśla jego różnorodność. Każdy uczeń zmierza do nabycia nowej umiejętności w indywidualny sposób. Kiedy pracujemy z osobami, które mają trudności w obszarze czytania lub pisania, warto dokumentować drogę, którą przechodzą. Zapisując punkt wyjścia, dajemy uczniowi szansę dostrzeżenia efektów jego pracy.

W dzisiejszych czasach sprzęt umożliwiający zrobienie zdjęć prac grafomotorycznych czy rejestrację tekstu czytanego przez uczniów mieści się w naszych kieszeniach. W łatwy i wygodny sposób, bez ponoszenia dodatkowych kosztów możemy archiwizować postępy pracy uczniów w wyznaczonym kierunku.

Tym samym gromadzimy dokumentację wspierającą ucznia w rozwoju i stanowiącą świadectwo działań, które bez rejestracji byłyby ulotne, a przez to mogłyby pozostać niezauważone.

Rozwijanie podstawowych umiejętności szkolnych

Wykonywanie zdjęć można wykorzystać też w rozwijaniu słownictwa uczniów. Wykorzystuję do tego celu prosty program Roflbot, który można znaleźć pod adresem wigflip.com/roflbot. Umożliwia on wgranie zdjęć przygotowanych przez uczniów, a następnie umieszczenie na nich napisów. Program pozwala stosować polskie znaki. W pierwszej kolejności uczniowie robią zdjęcia przyniesionych lub interesujących ich przedmiotów (np. w sali komputerowej). Następnie wgrywają i umieszczają wybrane przez nich zdjęcia w programie. Kolejny krok polega na zapisaniu nazwy przedmiotu oraz jego cech lub czynności z nim związanych. Dzięki temu uczniowie poszerzają słownictwo, z pomocą którego budują zdania związane z danym przedmiotem. Jeśli mają problemy z określeniem jakichś jego cech, można ich odesłać do realnych przedmiotów, aby zgromadzili

więcej danych na ich temat. Ten prosty program pomaga przełamywać niechęć do wypowiadania się oraz rozwija rozumienie pojęcia części mowy.

W podobny sposób można wykorzystywać coraz bardziej popularne learningapps.org. Pracując z różliczmanami i tworząc zbiory, można robić im zdjęcia, a następnie wykonać grę „dobierz pary”. Dzięki temu poprzez doświadczenie manipulowania przedmiotami i ich przeliczania uczniowie mogą odświeżyć umiejętność szybkiego przeliczania zbiorów oraz utrwalają pojęcie liczby. Dużym plusem aplikacji jest to, że uczniowie mogą tworzyć swoje gry i dzielić się nimi z innymi. Dzięki temu widzą, że to, co robią, jest przydatne dla innych uczniów, co może mieć wpływ na budowanie ich pozycji w grupie rówieśniczej.

Orientacja w przestrzeni i myślenie logiczne

Umiejętność radzenia sobie z orientacją w przestrzeni oraz rozwój myślenia logicznego można wspierać przy pomocy nauki elementarnych podstaw programowania. Doskonale nadają się do tego materiały przygotowane w ramach obchodów Godziny Kodowania, które znajdują się na stronie <http://learn.code.org/hoc/1>. Większość uczniów zna Angry Birds i chętnie podejmuje wysiłek poznawczy związany z doprowadzeniem ich przy pomocy prostych komend: „idź prosto”, „skręć w prawo”, „skręć w lewo” do przejścia na następny poziom. Podobne umiejętności można rozwijać, wykorzystując bardzo wdzięczną aplikację z robotem dostępną pod adresem <http://light-bot.com/hoc.html>. Oba przykłady umożliwiają pracę na różnych urządzeniach.

Bez skrzyni z pomocami dydaktycznymi

Jeszcze nie tak dawno, idąc na zajęcia indywidualne z dziećmi, nosiło się wielkie pudełko z pomocami dydaktycznymi. Teraz wiele niezbędnych do tej pory narzędzi możemy wykorzystać, mając do dyspozycji laptop lub tablet. Do zasobów, z których na co dzień korzystam w pracy z uczniami, należą portale polskojęzyczne, takie jak buliba.pl, krainakiko.pl, pisupisu.pl i logofigle.pl oraz anglojęzyczne duckiedeck.com, abcya.com. Polecam je ze względu na brak opłat oraz minimalną ilość lub zupełny brak reklam. Przedstawione zasoby umożliwiają rozwijanie różnorodnych funkcji poznawczych: pamięci, analizy, syntezy wzrokowej i słuchowej, koordynacji wzrokowo-ruchowej, podstawowych umiejętności szkolnych, poszerzają również wiedzę związaną z otaczającym światem.

Wsparcie w wyborze wartościowych materiałów do pracy z uczniami na urządzenia mobilne oferuje strona edustore.eu. Portal zawiera recenzje gier i aplikacji o charakterze edukacyjnym. Dużym plusem sporej części aplikacji jest to, że możemy pobrać ich darmową, okrojoną wersję i dopiero po przetestowaniu zdecydować się na jej zakup.

Zachęcam do eksperymentowania i łączenia różnych form pracy z wykorzystaniem TIK. Do gromadzenia zasobów polecam narzędzie pinterest.com. Dzięki niemu można zbudować swój zasobnik dydaktyczny, z którego możemy wygodnie korzystać w każdym miejscu z dostępem do internetu. Przykład takiego rozwiązania można znaleźć pod adresem: <http://www.pinterest.com/rozwojowisko>.

Krzysztof Jaworski

Pedagog specjalny, nauczyciel zajęć komputerowych w Szkole Podstawowej nr 41 w Szczecinie. Uczestnik programów *Szkoła z klasą 2.0* i *Mistrzowie Kodowania*. Trener i mentor *Aktywnej edukacji*. Laureat konkursu Innowacyjny Nauczyciel 2012. Członek społeczności Superbelfrzy RP.

Materiały edukacyjne w programie

Zuzanna Michalska

W programie *Aktywna edukacja* oferujemy różnorodne materiały dla dyrektorów szkół i nauczycieli. Są to m.in. minikursy programów i aplikacji edukacyjnych dostępnych w sieci w formie interaktywnych samouczków, publikacje dotyczące efektywnego nauczania i uczenia się – również przy wykorzystaniu nowych technologii – oraz wiele przydatnych informacji na naszej stronie internetowej.

Samouczki

Interaktywne samouczki *Aktywnej edukacji* to: „Książki i komiksy”, „Mapy myśli”, „Filmy”, „Blogi”, „Prezentacje”, „Praca w chmurze”, „Otwarte zasoby edukacyjne”, „Prawo autorskie”, „Praca metodą projektu”, „Efektywne spotkania zespołów wymiany doświadczeń” oraz „Publikacje *Aktywnej edukacji* w praktyce”. Są one dostępne na stronie samouczki.ceo.org.pl. Można z nich korzystać zarówno na komputerach osobistych, jak i urządzeniach mobilnych oraz czytnikach e-booków. Staraliśmy się też, by mogły z nich korzystać osoby niepełnosprawne.

W każdym samouczku można znaleźć omówienie kilkunastu różnych aplikacji przydatnych w szkole, przynajmniej jedną instrukcję obsługi polecanych narzędzi, a co najważniejsze – przykłady ich zastosowania na lekcjach. Użytkownik może zapisywać swoje przemyślenia, próbować sił w wykorzystywaniu TIK bezpośrednio z poziomu samouczka, ściągać i drukować dodatkowe materiały, oglądać załączone filmy.

Co odróżnia naszą propozycję od setek innych dostępnych w sieci? Przede wszystkim podejście: zamiast tradycyjnych instrukcji krok po kroku, zdecydowaliśmy się na podzielenie nauki na cztery etapy cyklu zdefiniowanego przez Davida Kolba. Użytkownik naszych samouczków zaczyna od doświadczenia – proponujemy mu kilka popularnych aplikacji o konkretnych funkcjach i zachęcamy do wykonania prostego zadania. W etapie refleksji zastanawia się nad korzyściami z zastosowania danego narzędzia w swojej pracy. Następnie, w części poświęconej teorii, zapoznaje się z dokładniejszym opisem aplikacji, czasami w formie tradycyjnej instrukcji krok po kroku. Na koniec przedstawiamy możliwe zastosowania programów w praktyce – czym dajemy punkt wyjścia do kolejnego doświadczenia. Taki cykl może powtarzać się bez końca, już bez wsparcia samouczka. Uczymy się przecież całe życie i zawsze możemy coś poprawić w swojej pracy.

Decydując się na taką formułę samouczków, mieliśmy na uwadze dwie rzeczy. Po pierwsze chcieliśmy stworzyć produkt edukacyjny zgodny z obecnym stanem wiedzy z zakresu andragogiki, czyli nauki o uczeniu się dorosłych. Gdy wiemy, po co i dlaczego się uczymy, przychodzi nam to łatwiej. Gdy możemy powiązać nową wiedzę ze swoim doświadczeniem – zapamiętujemy lepiej i na dłużej.

Zmieniona kolejność nauki przypomina również sposób, w jaki uczą się nasi uczniowie – a więc cyfrowi tubylcy, którzy nowe umiejętności zdobywają metodą prób i błędów, bez strachu przed niepowodzeniem i bez oglądania się na instrukcje obsługi. Zachęcamy do przekonania się na własnej skórze, że to skuteczna metoda.

Publikacje

W programie wydamy cztery publikacje – drukiem oraz w formie elektronicznej. Pierwsza z nich, *Uczę (się) w szkole* Danuty Sterny, to praktyczna pomoc w pracy dydaktycznej. Rozważania na temat skutecznej edukacji zostały wzbogacone o przykłady dobrych praktyk nauczycielskich. Autorka, była nauczycielka matematyki, od kilkunastu lat pomaga dyrektorom szkół i nauczycielom efektywniej pracować, a uczniom – skuteczniej się uczyć, poprzez program Centrum Edukacji Obywatelskiej Szkoła ucząca się (SUS). W nowej

książce opisuje pięć strategii wykorzystywanych w nauczaniu zgodnie z zasadami oceniania kształtującego (OK). Następną publikacją, *Cele uczenia się* Connie M. Moss i Susan M. Brookhart, dotyczy znaczenia mądrego formułowania celów lekcji w procesie uczenia się. Z kolei *Efektywne wykorzystanie technologii na lekcjach* Howarda Pitlera, Elizabeth Hubbell i Matta Kuhna to praktyczny przewodnik wykorzystywania TIK w codziennej pracy nauczyciela – do udzielania informacji zwrotnej i formułowania celów lekcji, o których mowa w dwóch pierwszych publikacjach, a także inicjowania współpracy, przygotowywania podsumowań czy zadawania pracy domowej. Autorzy przedstawiają i omawiają przydatne programy służące między innymi do tworzenia dokumentów, multimediów i baz danych, wspierających przeprowadzanie burz mózgow i zabaw ruchowych, a także platformy edukacyjne. Zaplanowaliśmy również wydanie modelowych scenariuszy lekcji i dobrych praktyk wykorzystania TIK na lekcjach przedmiotowych i w organizacji pracy szkoły, które powstały w ramach programu *Aktywna edukacja*. Ta pozycja ukaże się pod koniec programu, w maju 2015.

Książki prześlemy bezpłatnie szkołom uczestniczącym w programie, a także uczestnikom kursów oraz naszym współpracownikom.

Strona internetowa

Zachęcamy Państwa do częstego zaglądania na naszą stronę internetową i korzystania z jej zasobów. Zamieszczamy na niej nie tylko informacje dotyczące wydarzeń w naszym programie, ale również interesujące wiadomości ze świata technologii w edukacji oraz bazy sprawdzonych aplikacji i zasobów edukacyjnych. Jest to również miejsce, gdzie można znaleźć elektroniczne wydania naszych materiałów konferencyjnych i publikacji. Na stronie publikujemy także szczegółowe informacje dotyczące zasad funkcjonowania programu – zarówno w formie pisemnych instrukcji, jak i krótkich filmików. Mamy nadzieję, że dzięki nim będą Państwo jeszcze bardziej efektywnie korzystać ze wszystkich możliwości, jakie oferujemy.

Adres naszej strony internetowej to: <http://www.ceo.org.pl/cyfrowaszkoła>.

Szkoła, która uczestniczy. Szkoła, która włącza Materiały na konferencję 16–17 kwietnia 2015

Redaktorka wydania: Claudia Snochowska-Gonzalez

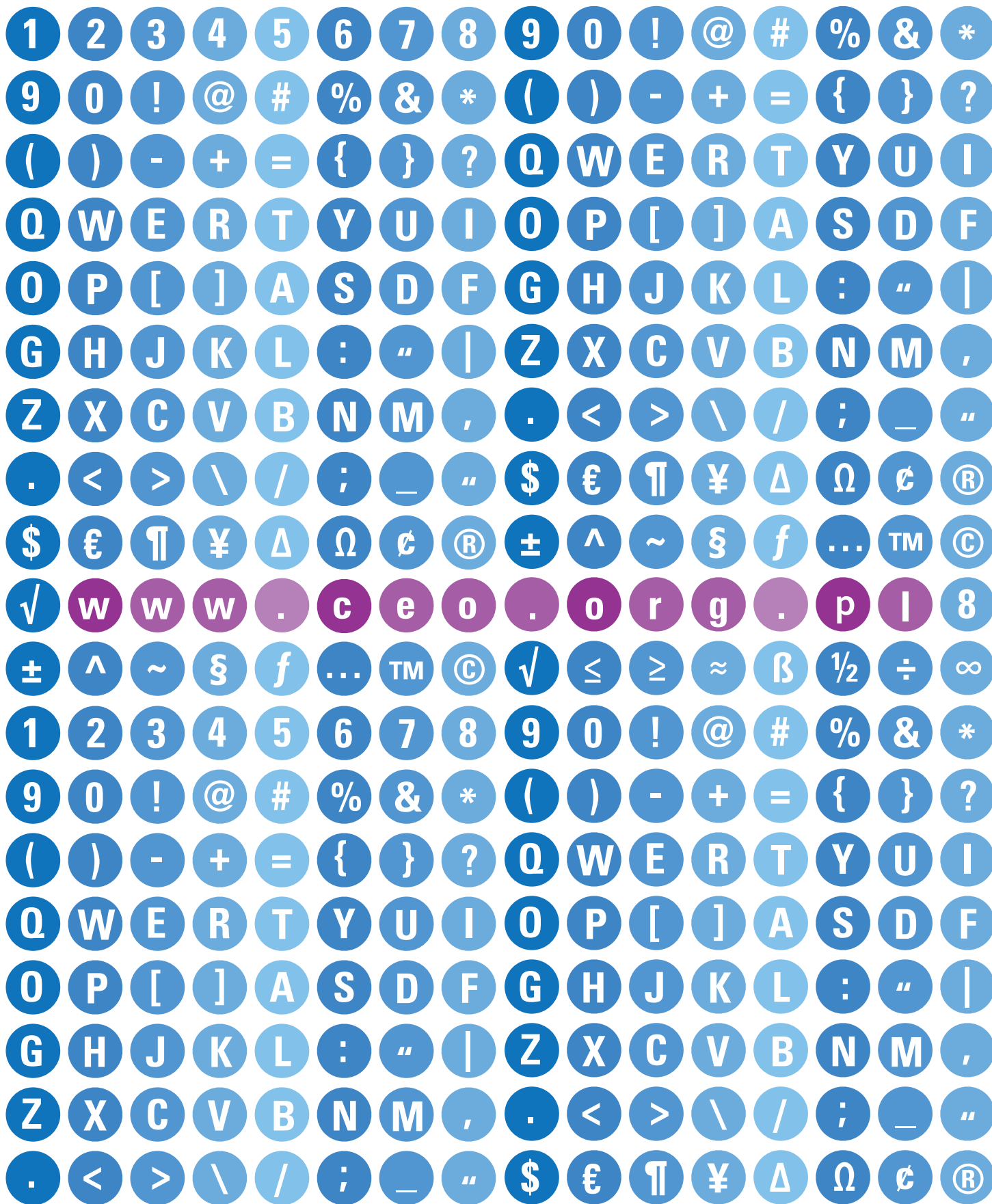
Redakcja techniczna: Filip Makowiecki

Projekt okładki: Dorota Grubek

O ile nie zaznaczono inaczej, prawa do materiałów w niniejszej publikacji posiada Centrum Edukacji Obywatelskiej, a teksty są dostępne na licencji [Creative Commons Uznanie autorstwa–Użycie niekomercyjne–Na tych samych warunkach 3.0 Polska](https://creativecommons.org/licenses/by-nc-sa/3.0/pl/).

Projekt jest realizowany przez Ośrodek Rozwoju Edukacji w Warszawie (lider projektu) w partnerstwie z Centrum Edukacji Obywatelskiej.

Projekt jest współfinansowany ze środków Unii Europejskiej w ramach Europejskiego Funduszu Społecznego.

UNIA EUROPEJSKA
EUROPEJSKI
FUNDUSZ SPOŁECZNY

